

Ernst Timmer. *Zwarte ogen*. Bert Bakker

Ernst Timmer schept hij er kennelijk plezier in telkens enkele personages uit zijn debuut *Het waterrad van Ribe* (1990) te laten terugkeren in zijn latere romans. Zo was het in zijn voor de Librisprijs genomineerde roman *De stille omgang* (1998) en zo is het in zijn nieuwe en derde roman *Zwarte ogen*, waarin we opnieuw pastor Claus van de Victorkerk in Noordwijkerhout tegenkomen, evenals het daar woonachtige groepje jongeren dat zich beijvert voor een vernieuwing van de rooms-katholieke liturgie. In het debuut speelden zij een belangrijke rol, nu figureren ze alleen op de achtergrond.

Op deze manier lijkt Timmer te willen onderstrepen dat wat hij beschrijft een geheel eigen universum vormt, ook al lijkt het in veel opzichten op de bestaande wereld. Dezelfde eigenheid wordt bevorderd door de merkwaardige mix van de drie elementen (dood, waanzin en spelletjes) die eveneens telkens terugkeren.

Om met de spelletjes te beginnen: ditmaal gaat het om het Strategospel, dat de jonge, geestelijk minder valide Louis Ducrot speelt met zijn overbuurman, de grafkistenmaker Jacob Duivenvoorde. Er wordt wat afgespeeld in *Zwarte ogen*, want Stratego is het enige waarin 'domme Lowietje' goed is. Maar van meet af aan is ook de dood niet veraf, en dat niet alleen omdat Jacob de Stratego-stenen ergens vergelijkt met 'grafzerken'.

Jacob en Louis leren elkaar kennen dankzij het overlijden van Louis' vader. Étienne Étienne Ducrot was bij leven en welzijn hoogleraar Nederlands, kenner van het werk van Louis-Paul Boon, en was getrouwd met zijn meer dan twintig jaar jongere studente Eefje, Louis' moeder, die Étiennes dood beschouwt als het moment waar zij haar hele huwelijk 'in liefdevolle afwachting' naartoe heeft geleefd.

Curieus, maar nog curieuzer is dat Étienne begraven wil worden in een boekenkast, samen met het verzamelde werk van zijn geliefde boontje, zijn eigen publicaties en de complete serie Privédomein - dit als symbool voor zijn 'glorieuze nederlaag', omdat hij er nooit in is geslaagd de literatuur klein te krijgen. Het komt er niet van, en de al bij voorbaat door Jacob vervaardigde 'grafkast' blijft het hele boek door fungeren als een macaber en tegelijk komisch leidmotief, dat nog een cruciale rol te spelen krijgt in de ontknoping.

Naar de waanzin hoeven we evenmin ver te zoeken, hoewel er - met uitzondering van van Louis - bij niemand officieel een steekje los is. Apart, uiterst zonderling, dat zijn eigenlijk bijna alle hoofdpersonen. Wie wil er nu begraven worden in een boekenkast? Wie noemt, zoals grafkistenmaker Jacob, zijn werkplaats de 'coffinshop'? En is het gewoon dat Louis' moeder na de onbevredigend verlopen begrafenis van haar man besluit 'uitvaartmakelaar' te worden? Maar wat heet gewoon, vraag je je onwillekeurig af, terwijl Timmer onverstoorbaar zijn verhaal vertelt, alsof alles volstrekt vanzelfspreekt.

Wie niet gewoon is, is misschien 'bijzonder'. Zo wordt de zwakbegaafde Louis genoemd door Jacob, die eenzelfde notie van bijzonderheid weet over te dragen op zijn nichtje Maya, het uit Colombia afkomstige pleegkind van zijn brave zuster. Haar noemt hij een 'geschenk van de zee', en hij brengt haar het hoofd op hol met verhalen over de 'groene straal' die zich op zeldzame momenten boven zee zou

vertonen. Zowel Louis als Maya zijn 'mooi', lezen we meer dan eens; met hun 'zwarte ogen' vallen ze op temidden van de plompe plattelandskinderen. Geen wonder dus dat zij zich, al bij hun eerste ontmoeting in Jacobs 'coffinshop', spontaan tot elkaar aangetrokken voelen.

Het klinkt bijna zoetsappig, sprookjesachtig. Dat laatste klopt, maar zoetsappig is Timmers sprookje allerminst. Achter het Strategospel blijken pedofiele driften schuil te gaan, die op de ontvankelijke Louis hun uitwerking niet missen en die Jacob uiteindelijk fataal worden. Maya's exotische bijzonderheid zorgt ervoor dat zij zich nergens thuis voelt, behalve bij oom Jacob. Ook in het grimmige Colombia blijft zij een vreemde. Tevergeefs spant zij zich in om haar *roots* te achterhalen en het Colombiaanse volk te redden. Sinds zij haar oom een keer heeft gered uit een benarde situatie, waarbij hij haar zijn 'reddende engel' noemde, heeft Maya namelijk het idee dat het haar roeping is mensen te redden.

'De kunst van het redden is het vinden van de nood', zegt zij, en dus meldt zij zich aan als vrijwilliger bij de Koninklijke Nederlandse Redding-Maatschappij. Zij ontfermt zich over een collega die 'klankschalen' vervaardigt en die, in weerwil van de inspanningen van zijn hulpvaardige Muze, steeds gekker wordt; zij gaat werken als verpleegster, vertrekt naar Colombia, en probeert na terugkeer het bloembollenbedrijf van haar pleegvader te redden. Steeds loopt het mis, met als gevolg dat Maya keer op keer zelf moet worden gered. Alleen bij Louis met zijn zwarte, melancholieke ogen heeft zij meer succes, vooral aan het eind, wanneer zij, als 'reddende duivel' in plaats van 'reddende engel', voor hen beiden een onontkoombare *Liebestod* ensceneert.

Voor 'bijzondere' mensen is in deze wereld blijkbaar geen plaats. Een romantische conclusie, die echter geen loodzware nadruk krijgt, ook al wordt Louis op de kermis als verdachte 'pedo' in elkaar geslagen, pleegt Jacob om dezelfde reden zelfmoord, en krijgt Maya in Colombia te maken met het aldaar endemische geweld van ontvoering, moord en verkrachting. De wereld van Ernst Timmer is een hysterisch en dramatisch gekkenhuis, maar alle zwaarte ontbreekt eraan, omdat alles op dezelfde monterre manier wordt behandeld. Behalve met dood en geweld maken we kennis met een 'uitvaartbeurs' in Utrecht, met een zalvende preek van pastor Claus, met 'klankschalen', en met een hoofdstuk vol hilarische dialogen uit de zogeheten hulpverlening.

Temidden van deze alledaagse zotheid valt bijna in het niet dat ook de personages uit Boons roman *Vergeeten straat* een hoofdstuk lang weer tot leven komen, om bij Jacob een grafkist te bestellen voor een van hun overledenen. Alsof Timmer heeft willen zeggen: pas op, het blijft literatuur. Literatuur met een onmiskenbaar tragische inslag, waarin de menselijke wil het aflegt tegen toeval en noodlot, waarin kleine oorzaken grote gevolgen hebben, en waarin dood en waanzin alomtegenwoordig zijn. Vooral wie 'bijzonder' is, ontkomt er niet aan. De 'zwarte ogen' van zowel Maya als Louis symboliseren tegelijkertijd schoonheid en doem, want dood en liefde raken elkaar, als twee zijden van dezelfde medaille.

Nog niet eerder heeft Ernst Timmer zijn literaire universum zo pakkend, zo grappig en zo indringend in woorden gevangen. *Zwarte ogen* lijkt mij niet alleen zijn meest omvangrijke, maar ook zijn beste roman tot nu toe: een dubbelzinnig

romantisch sprookje met tal van onbehaaglijk realistische trekjes, dat dankzij de soepele en lichte stijl net zo 'bijzonder' is geworden als de beide zwartogige hoofdpersonen.

(*NRC Handelsblad*, 21-3-2003)